

artis
omnis

JURAJ KRÍŽ

HORÚCA VOJNA, STUDENÝ MIER

AKO VOJNA NA UKRAJINE
PRĚTVÁRA SLOVENSKO
A GEOPOLITICKÚ
REALITU SVETA

HORÚCA VOJNA, STUDENÝ MIER

*Venujem svojim starým otcom Jozefovi Ferenčíkovi (1914 – 1999)
a Zdeňkovi Křížovi (1932 – 2022).*

Zasvětili ma do sveta politiky, histórie, kultúry, geopolitiky a psychológie osobností – nie ako oddelených disciplín, ale ako jedného prepojeného celku, v duchu renesančného ideálu poznania. Naučili ma rozvahe, usilovnosti, pokore a kritickému mysleniu. Predovšetkým ma však naučili veriť, že aj uprostred chaosu sa dá hľadať a nachádzať poriadok a zmysel.

JURAJ KRÍŽ

HORÚCA VOJNA, STUDENÝ MIER

artis
omnis

ÚVOD

Vyrastal som v 90. rokoch ako súčasť generácie *mileniálov*. Prudký rast domácností s osobným počítačom prinášal digitálne technológie, videohry pre deti a mladistvých. Hrali sme akčné a športové hry, adventúry, prípadne simulátory. Objavili sa však aj stratégie, kde sa budovali mestá, štáty, impéria. Mojimi obľúbenými boli *Civilizácia* alebo *Command and Conquer: Red Alert* (Rozkazuj a dobýjaj: Červená hrozba). Prichádzali zo zábavných, zároveň však mrazivým scenárom kontrafaktuálnych dejín. V *Red Alert* išlo o vojnu medzi Západom a Sovietskym zväzom. V západnej popkultúrnej imaginácii mala tretia svetová vojna pomerne jasnú podobu – ničivý konflikt medzi Ruskom a USA. Témou sa inšpirovali knihy, filmy aj počítačové hry. *Red Alert* predstavoval síce mrazivo brutálnu, no bezpečnú virtuálnu realitu. Desila aj fascinovala, zvedavú chlapčenskú dušu nasýtila vzrušením aj dobrodružstvom. Na konci dňa ste však zariadenie vypli a vrátili ste sa do relatívne bezpečného obdobia *fukuyamovského konca dejín*. Fenomén vojny bol teda do februára 2022 v našich stredoeurópskych zemepisných šírkach skôr teoretickým konštruktom, vzdialenou a nepríjemnou chimérou. Putinov vpád na Ukrajinu však túto ilúziu bezpečia a istoty nabúral.

Tragické, smutné a brutálne udalosti na Ukrajine nás zastihli zaskočených, prestrašených, bezradných. Navyše, spravodajský pretlak, neprehľadnosť vojny a kvantum hrozivých údajov vystavili skúške našu informačnú gramotnosť aj kritické myslenie. Ako zosilňovač fungujú sociálne siete, 24-hodinový mediálny cyklus a vybičované emócie – vyskytujú sa informácie, dezinformácie, triezve, kontroverzné aj uletené názory a postoje. Tento ekosystém vytvára manipulácie, protichodné fakty a paralelné reality a napokon chaos. Úsilím tejto knihy je načrtnúť portrét doby:

pomenovať a popísať príčiny vzniku vojny, jej priebeh aj následky konzistentným a zmysluplným spôsobom – pomôcť čitateľovi orientovať sa v súčasnej krvavej a tragickej realite. Pochopiteľne, objektívnu pravdu nikdy nepomenujeme, no môžeme sa pokúsiť priblížiť sa k nej, zbaviť sa chaosu a aspoň čiastočne porozumieť každodennej smutnej realite.

V snahe čo najlepšie vyhodnotiť súčasné dianie sa však vraciame do nedávnej i ďalekej minulosti – história sa neopakuje, no slúži ako užitočný nástroj na hľadanie odpovedí a skrytých významov. Mnohé javy a súvislosti sú podobné, lebo podobný je samotný človek a spoločnosť. Pre pochopenie vojny na Ukrajine je tiež dôležité porozumieť daniu od roku 1945 a obdobiu studenej vojny, keďže po krátkej prestávke sa Európa a svet nachádzajú v omnoho neprehľadnejšej *Studenej vojne 2.0*.

Takisto často podceňovaným aspektom dnešných vyhrotených medzinárodných udalostí sú postavy jednotlivých lídrov. Viac ako stratégia, doktrína alebo politický program sú pre pochopenie ich rozhodovania dôležité premeny ich osobností v čase, psychológia a individuálne motivácie – je veľmi málo pravdepodobné, že by tragickú vojnu na Ukrajine rozpútal iný politik zo súčasnej ruskej garnitúry ako Vladimir Putin, alebo že ukrajinský vzdor, nezdolnosť a podporu vo svete zdadne stelesní niekdajší komediant Volodymyr Zelenskyj. Nebolo vôbec samozrejmé, že sa USA pod vedením Joea Bidena rozhodne postavia na stranu Ukrajiny, vytvoria medzinárodnú koalíciu a pomôžu jej odolávať ruskému náporu. Je však historickou anomáliou, ako sa k vojne na Ukrajine postavil napriek americkej verejnej mienke a strategickým záujmom USA ich súčasný prezident Donald Trump. Takisto sú pozoruhodné vrtochy a politika slovenskej a maďarskej garnitúry počas ostatných rokov, ktoré opäť nezohľadňujú zahraničnopolitické ukotvenie Slovenska a Maďarska, ale psychologický vývoj oboch lídrov. Geopsychologický rozmer vojny nám teda lepšie pomôže dotvoriť celkovú mozaiku.

Táto vojna sa priamo aj nepriamo týka aj Slovenska a Strednej Európy. Obdivuhodný zápas Ukrajincov o svoju nezávislosť a slobodu zákonite pretvorí povahu Európskej únie, NATO aj našej vlasti. Na pozadí veľkých udalostí tak budeme čeliť viacerým výzvam, ktoré sa spomínajú aj na

nasledujúcich stranách. V tejto súvislosti je dielo aj pokusom obohatiť relatívne čierno-bielu a mierne sploštenú debatu, ktorá sa o vojne na Ukrajine vedie na Slovensku. Vo veľkej miere preto čerpám z monografií, publikácií, periodík, dokumentov, štúdií, ale aj podcastov – predovšetkým britských, amerických aj inojazyčných. Dielo je určené ako pre odbornú komunitu, tak aj pre širšiu verejnosť. Snaží sa byť zrozumiteľným a praktickým manuálom, nie teoretickým traktátom. Napriek snahe je až zúfalo nekompletné, keďže rozsah knihy neumožňuje zmapovať celé historické dianie, vojenské, ekonomické a politické aspekty vojny aj otázky do budúcnosti. Navyše sa nachádzame v *pomyselnej hmle vojny*, kde sa komplikovaná a chaotická realita na bojisku zákonite nemusí prekrývať s každodenným, akokoľvek podrobným a vyváženým spravodajským pokrytím.

Okrajovo sa spomína aj tragický morálno-humanitárny aspekt vojny – barbarské ničenie, vojnové zločiny, prípadne únosy ukrajinských detí. Toto dianie však nepopisujem podrobne, keďže tematike sa venujú a priebežne ju dokumentujú ukrajinské a medzinárodné organizácie. Primeraná pozornosť by si vyžadovala oveľa väčší priestor. Zároveň však výskumom aj spracovaním témy sa vo mne ešte viac upevnilo presvedčenie, že v máloktovej vojne od roku 1945 bola morálna deliaca čiara taká jednoznačná – zjavný kontrast medzi agresorom a obeťou, medzi útočníkom a napadnutým, medzi zúfalou snahou zachrániť a barbarskou snahou ničiť. Preto je pomoc Ukrajine zo strany civilizovaného spoločenstva nielen geopoliticky správnou voľbou, ale aj morálnym imperatívom.

Záveru a postrehy sú uvádzané v závere každej kapitoly a na mnoho otázok nemáme odpovede, keďže vojna, žiaľ, ešte nejaký čas potrvá. Slabou útechou v rámci celkovej pochmúrnej a depresívnej témy však zostáva presvedčenie, že vo vojne sa sformoval silný príbeh moderného ukrajinského národa, že tento si zachová suverenitu, uháji štátnosť a že pravdepodobne žiadny z Putinových cieľov sa na Ukrajine už nepodarí naplniť. Z Ukrajiny bude v najbližších rokoch významná európska vojenská mocnosť, ktorá bude hrať dominantnú úlohu v rámci európskej bezpečnostnej architektúry.

I. CESTA K 24. FEBRUÁRU 2022

„Schyl'ovalo sa k niečomu strašne zlému...”

Karen Pierce, veľvyslankyňa Spojeného kráľovstva v USA¹

„K 31. augustu sme odišli z Afganistanu. Vtedy sa uskutočnilo plánované ruské vojenské cvičenie ‚Západ’. Zoradili jednotky na septembrové manévry. Presne vtedy sme si uvedomili, že je to celé zvláštne, bolo to masívnejšie, či už išlo o rozsah, alebo veľkosť oproti predchádzajúcim rokom.”

Generál Mark Milley, šéf Zboru náčelníkov štábov v Pentagon²

Nadránom 24. februára 2022 prekročili ruské tanky hranice Ukrajiny. Medzi Ruskom a Ukrajinou vypukla horúca vojna. Medzi Západom a Putinovým režimom nastal **mier**, ktorý **nie je mierom**. Prvé dni bolo ťažké zbaviť sa dojmu, že ide opäť len o fikciu, imaginárny konflikt, ktorý predsa patrí do sveta filmov, seriálov a počítačových hier a nie do našej nudnej reality. Išlo však o surovú skutočnosť. Pomaly nastalo precitnutie, že svet po roku 1989, na aký sme boli zvyknutí, sa masívne otriasol v základoch a nič nebude také, ako bolo predtým. Prečo sa Putin rozhodol pre vojenský útok voči druhej najväčšej krajine Európy? Aké boli ruské pohnútky – išlo

1 Britská diplomatka takto zhodnotila sivé obdobie medzi obdobím jari 2021 a samotnou agresiou vo februári 2022. Zdroj: GRAFF, G.; BANCO, E.; SELIGMAN, L.; TOOSI, N.; WARD, A.: *An oral history of the first day of war in Ukraine*. Politico, 24. 2. 2023. Dostupné na: <https://www.politico.com/news/magazine/2023/02/24/russia-ukraine-war-oral-history-00083757>. [Cit. 14. 8. 2024].

2 Tamže.

o *hybris* starnúceho diktátora, alebo nevyhnutný dôsledok, dejinnú zákonitosť, ktorá odráža nacionalistický konsenzus ruskej spoločnosti? Naozaj za vojnu môže rozširovanie NATO, arogancia USA, prípadne ukrajinský nacionalizmus? Dalo sa vojne predísť a ako zapadá do novej bezpečnostnej architektúry? Na tieto otázky hľadáme odpovede na nasledujúcich stranách.

ESKALÁCIA, DEESKALÁCIA A PUTINOVA „ESEJ“

Na jar 2021 sa nezvyčajne veľká masa ruských vojakov na rusko-ukrajinských hraniciach začala sťahovať na svoje základne. *Jednotky demonštrovali schopnosť brániť našu krajinu*, konštatoval ruský minister obrany Sergej Šojgu. Odhady sa rôznili, ale na vojenskom *bleskovom* cvičení sa podieľalo 50 až 100 tisíc príslušníkov ruských ozbrojených síl naprieč hraničným pásmom na východe a na Kryme.³

Väčšina pozorovateľov však otvorenú vojnu neočakávala. Jarné manévry sa zdali byť úsilím Putinovho režimu vyvíjať diplomatický tlak na Kyjev a jeho západných partnerov. Tento predpoklad podporovala aj nevyhlásená obchodná vojna, keď Rusi v apríli 2021 spustili blokádu azovských prístavov Berďansk a Mariupol v zjavnom úsilí priškrtiť ukrajinskú ekonomiku.⁴

Keď ruské ministerstvo obrany ohlásilo k 1. máju ukončenie operácie, západní, no najmä ukrajinskí pozorovatelia si vydýchli. Napriek tomu, že sa situácia krátkodobo upokojila, najbližšie týždne a mesiace sa niesli v znamení eskalácie a deeskalácie. Hoci Ukrajinci ťahali za kratšiu časť pomyselného diplomatického povrazu, snažili sa na ruské aktivity reagovať. Počas mája tak došlo k zadržaniu Viktora Medvedčuka, majiteľa viacerých televíznych kanálov, ktoré vysielali kremelskú propagandu. Proruského podnikateľa obvinili z vlastizrady a nariadili mu domáce väzenie. Krstným otcom Medvedčukovej dcéry nebol nikto iný ako Vladimir Putin. Ukrajinské

3 ULLAH, Z.; CHERNOVA, A.; MACKINTOSH, E.: *Russia pulls back troops after massive buildup near Ukrainian border*. CNN, 2021. Dostupné na: <https://edition.cnn.com/2021/04/22/europe/russia-military-ukraine-border-exercises-intl/index.html>. [Cit. 14. 8. 2024].

4 GALEOTTI, M.: *Putin War's – From Chechnya to Ukraine*. London: Osprey, 2023, s. 343.